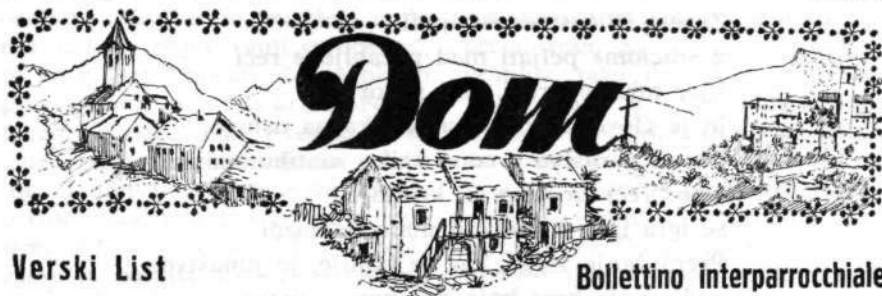

DOKUMENTI

Anno XL - N. 26

Mensile - Sped. in abbonamento postale - Gruppo III

Febbraio 1969

Verski List

Bollettino interparrocchiale

Direzione e Amministrazione: « Dom » - Parrocchia S. Volfango - Drenchia - (Udine - Italia)

Objavljamo izbor člankov iz verskega lista DOM, ki ga v Beneški Sloveniji v zelo hudih okoliščinah že tretje leto občasno piše in izdaja skupinica slovenskih duhovnikov — domačinov. Teksti že sami na sebi dovolj pričujejo o razmerah v tem zamejskem delu slovenske zemlje, zato ne potrebujejo komentarja. Opozoriti pa kaže na neposreden, jasen in pristen jezik teh sestavkov (zaradi bralcev nekoliko dialektaliziran) in na prizadet odnos piscev, ki ga izžareva vsaka zapisana beseda, odlike, ki so skoraj popolnoma tuje osrednji slovenski publicistiki. Izbor je iz trojne — oktobrske, novembrske in decembrske številke (22-23-24) 1968. in februarke številke (26) letošnjega leta.

Tekste smo posneli kar najbolj zvesto, celo s tiskovnimi napakami.

KULTURA

*Perspektive Nadiških dolin so zacementirane od stoletij, leno se zrcalijo v vodah Nadiže in njenih pritokov. In te stare vasi so kot črede splašenih ovc, ki se tiščijo ob pobočja hribov. Nič ni bolj žalostnega, kot če vidiš, da

* Članek je izšel kot uvodnik v februarški številki DOMA, napisan pa je v italijanščini kot tudi pomembnejši uvodniki v drugih številkah — po eni strani verjetno zato, ker pisec iz razumljivih razlogov ne obvlada tistih plasti slovenskega jezika, ki bi mu omogočale tekoče izražanje tudi v abstrakcijah, ki so pri takih temeljnih sestavkih nujne. Z druge strani pa so ti članki namenjeni predvsem domačim izobražencem in tistim, ki so odgovorni za stanje v Benečiji, torej posvetni in cerkveni oblasti. Prevod, ki ga objavljamo, je mestoma nekoliko okoren, ker je prevajalec skušal biti čim bolj zvest izvirniku: temu se pozna, da se njegov pisec ne izraža v materinem jeziku, večkrat pa nam tudi govori v namigih in odtenkih, ki kažejo morda na ezopovski jezik. Vse te pomenske možnosti in stilske značilnosti je kazalo kar se le da ohraniti.

stvari in ljudje odmirajo. Nad našimi vasmi pa nad našimi hišami, ki jim ugasle zidove ogrožajo razpoke in živo razpadanje, nad vsem tem visi prav smrt. Pa še večjo razkrajalno silo predstavlja KULTURNI KOLONIALIZEM, katerega žrtev je naša Benečija. Ta kulturni kolonializem je enak le še tistemu ekonomskemu, s katerim se s svoje strani sklepa v tragičen začarani krog.

Italijani so v stoletju od priključitve Benečije k Italiji prihajali z uničevanjem vrednot in modelov družinskega in družbenega življenja, z uničevanjem jezika, vernosti, mitov, krajevne umetnosti. Ta dejavnost ni bila vedno nasilna, kot tudi ni sedaj, čeprav je kajkrat bila taka, posebno v hudih časih nesrečnega fašističnega dvajsetletja: v mnogih primerih se to dogaja prek tesnih in stalnih odnosov med *priseljenci* (učitelji v šolah, uslužbenci v javnih uradih, oblasti, ki skrbje za javni red, duhovščina) in med *domačini*. Prvi so osvajalci, drugi osvajani, mogočnejši in šibki, bogati in revni. Seveda »prvi« vsiljujejo svojo »kulturo« in »drugi« jo morajo sprejeti in opustiti svojo, sicer se jih pusti ali odrine na skrajno obrobje družbe.

Tako se je ustvarila buržoazija Nadiških dolin, ki so ji življenjski ideali ter način mišljenja in dejanja oblikovani po italijansko, in to, ker jih je družba, kjer vladajo Italijani, zaposlila zato, da uspejo.

Glavna nesreča človeka iz teh dolin je, da je danes njegova »kultura« kultura lačnih ljudi, ki so prisiljeni zapuščati svojo zemljo, da se sploh preživijo. Nadiški človek nima časa in bilo bi farizejsko biti presenečen nad tem, kadar nima ali če nima niti volje, da bi pokazal najboljše od svojih duhovnih zmognosti.

Njegova kultura ne presega tistega, čemur pravimo folklor. Kako bi pa drugače, ko ne razpolaga z nobenim sredstvom kulturnega oblikovanja in sporočanja, saj mu odrekajo šole kakršnekoli stopnje v svojem materinem jeziku.

Prebivalec Benečije se čuti tujca v svojem okolju. Tudi študenti in intelektualci. In ko iščejo za svojim kulturnim bistvom, se sprašujejo, kaj so. Kot ljudje iz Benečije čutijo predvsem potrebo, da spet pridobijo avtentičnost, brez katere so že preveč časa. Sli so v šole in na univerzo, a že od prvih razredov osnovnih šol so se učili italijanske zgodovine in zemljepisa, italijanske kulture, in vcepljali so jim omalovaževanje in sram do svojega rodu in do svoje lastne kulture, do lastnega, svojstvenega načina biti in bivati. Takó so vsi kar najbolj prepričani, da se morejo druge kulture razviti, le, če se »poitalijančijo«. Tudi ko nekateri iskreno želijo pomagati prebivalcem beneških dolin, ne dojamajo avtonomne izoblikovanosti slovenske kulture; še več, to imajo kar za izdajstvo nad Italijo.

Tako v Benečiji ni kulturnega sloja, in od tistih nekaj intelektualcev, ki so se z neverjetnimi žrtvami dokopali do kakega študijskega naslova ali diplome, so se vsi ali skoraj vsi izselili iz teh krajev, ker jim je bilo onemogočeno dobiti zaposlitev, da bi se preživljali. Teh malo, kar jih je ostalo, ne morejo ali se ne čutijo dovolj močne, da bi se zavzeli za naravne pravice in zakonita pričakovanja svojih ljudi, ker se bojijo, da bodo zgubili svoje delovno mesto ali ga ne bodo več dobili, saj bi bili ob pokroviteljstvo, simpatijo in podporo tistega, ki jim ga lahko preskrbi. Takó se, čeprav v svoji notranjosti boleče čutijo, kako podlo izdajajo in nepošteno zatajujejo svoj rod in svoje ljudi, predajajo resignaciji glede stvari, ki se je že ustalila.

Kdor pa ne popusti in hoče reagirati, se upreti, tega osamijo, s prstom kažejo za njim, po strani ga gleda celo del samega prebivalstva, ki je skoraj popolnoma nenevarno, ker je brez vsakega političnega odnosa in preveč zaposleno s problemom vsakdanjega kruha, da bi lahko izoblikovalo in nastopilo z zahtevami po demokratičnih pravicah; torej solidni ljudje, ki želijo spokojno živeti, ki spoštujejo ustaljeni red, »domovinsko« idejo in razredno razslojenost.

Izraz OSVEŠČANJE — postati zavestni — to je nujna orientacijska točka za vse sile, ki se gibljejo ali se hočejo zganiti v Benečiji, v korist Benečije same; od intelektualcev do strank, od javnih delavcev do Cerkve.

Prvi bi se morali zavzeti in se boriti kot intelektualci za stvar kulture, jezika, tradicije, folklore tega slovenskega ljudstva, ki jih je rodilo.

Stranke bi morale poiskati stično točko na političnem področju, v enotnosti vseh sil, mimo vseh ideologij, da zavarujejo etnično enotnost in celovitost te skupnosti. Javni delavci: župani in občinski svetovalci bi morali dajati pobude kulturne narave in jih podpirati, pa tudi stike z bližnjimi kraji Goriške, Tržaškega in bližnje Slovenije. Cerkev bi morala poizkusiti najti krajevne vrednote in glede na te na novo zastaviti evangelizacijo. Z vsemi omejitvami in kontradikcijami, ki jih teža zastavljene naloge nosi, beneški človek nima druge možnosti, da bi preživel, kot da znova v celoti odkrije svojo osebnost, ki se izenačuje v podobi zvestega italijanskega državljana, ki pa je po rodu, naravi, običajih, navadah, po jeziku Slovenec.

Ovirati to ljudstvo na poti do ponovnega odkritja samega sebe, to je neumno početje, ki hoče ustaviti kolo zgodovine, ki tvega nepotrebne ter antihistorične konflikte na vseh ravneh.

TAUŽENSTOLETNICA SMRTI SV. CIRILA

(...) Smart jezika je smart naroda!

V naši Benečiji, ko po naših farah, smo vedno ohranili in rabili, v naših cerkvah, naš slovenski jezik, danas, ko sv. Cerkev je priznala vsjem narodam, celega sveta, pravico rabiti svoje posebne jezike, v polno cerkvah naše Benečije se ta jezik odstranja in nadomestiva z italijanskim jezikom. Bi ne bilo čudno če to bi se godilo samo po cerkvah, kamor so pršli laški duhovniki, če tudi bi bilo njih potrebna dolžnost se naučiti jezika svojih slovenskih faranu in verniku, kakor prvi evangelski Apostoli, ki so se naredili Rimljanji z Rimljanimi in Grki z Grkamipa, na žalost,

to se godi še v tistih cerkvah, kjer služijo beneški, slovenski duhovniki.

Ali ni to neumno izdajstvo (tradimento) svojega naroda in zatajitev (rinnegamento) svojih vernih starodavnih tradicij? (...)

MATAJUR

LETOS V MALIM mjesce smo imeli pogosto in dosti snega v veliko veselje turistov in tistih ki radi škijajo. Turistom pa se ni zdelo prav da, po tarkaj kokodekanju, se ni moglo napraviti še enega skilift; med tem ko na Livke, v Jugoslavji, so jih napravili kar tri od danes do jutri.

U PUSTU vas je oživela. Vasni fanti so organizirali pustovanje »s te lepimi« in »s te gardimi« kakor se

je zmerom delalo v starih cajtih. Pustovi so prebrodili sneg do bližnjih vaseh s kravimi zvonovi in z armoniko; pili so in pjeli, veselje je bilo in trud ni bil zastonji kjer klobasar je s težavo privleku dve velike kose s klobasami i salami.

COSTALUNGA

NA VILAH NAD FOJDO v nedeljo 2. marca smo imeli zadnji »segnan«, kjer vas je popolnoma zapuščena. Zdaj vas ima 6 prebivalcu, pa za malo dni se še ti preselijo v Fojdo, kjer so ušafali delo. Tako vas bo popolnoma zapuščena, in k malo hiše prepadejo. Kako je žalostno videti naše vasi tako umerati, in v tako malem času. Vila, ki so imele do 90 prebivalcu, so imele še leta 1961, 42 prebivalcu. Tako v 7 let še ti so odpadli in vas je umarila. V nedeljo, na segnan, so se zbrali vsi vaščani, ki so razkropljeni povsod. Molu je mašo Pre Anton Rossi, ki je biju za fajmoštra polno let, in zdaj se je preselil v Ronchis za fajmoštra.

V nedelju na Vilah so plesali in peli, pa ples in pesmi niso mogle zadušiti bolečino in žalost ki je segla v srce vsjem tem ljudem, zbranim da pozdravejo zadni krat svoje rodne hiše. Od zdaj no Vilah bo samo puščava in smrt.

VAHT

(Dan Vernih Duš)

Kakor vsako leto, tudi letos naši otroci in žene, po naših vaseh naše Benečije, en dan pred Vahtih so hodili, po lepi in starodavni navadi, po hišah pobirati prješče ali hljebčiče kruha, in so molili za verne duše.

Res da svet se spreminja in vsako leto bolj, na mesto kruha, se dajejo

sudi po hišah, in otroci so tega bolj zadovoljeni. Pa kar nas žalosti je videti da po nekaterih vaseh ta lepa in starodavna navada odpada, in kar je še bolj žalostno, je videti da tudi nekateri laški duhovniki, ki so prišli med nas, jo grajajo in zaničujejo. To ni pametno! Kar so naši predniki, vneti v kristjanski veri, postavili na čast svojih mrtvih, ohranimo, in molitev in kruh naj nas vsako leto skupaj spravijo, po naših družinah v združitev z našimi rajnimi.

GORENJ TARBI

UMARLA JE DRECOGNA MARIJA MOHOROVA, stara 73 let, v čedaškem špitalu. Živela je samo z penzijo od »coltivatori diretti«. Pa vseglah je tako stiskala in se žrtvovala da je prihranila toliko sudu, da smo jo mogli pripeljati pokopavat v naš tarbiski britof, kjer je vedno želela počivati v naši domači zemlji, med slovenskimi ljudmi. Na jibo zares lahna ta naša domača zemlja.

DRENKJA

NA VEČER VSEH SVETNIKOV, ali v noči pred Vaht, število naših ljudi iz Furlanije je prišlo na obisk svojih dragih martvih. Prišli so sinovi, hčera, očetje, matere: glas krvè in ljubezni je bil tako močan da jih je pripelju na grobišča. Videti je bilo objokane obraze, slišati podglasno ječanje in gorečo molitev. Stali so negibni, zamišljeni: spomini na rojsno hišo, na rojstno vas, na preteklo življenje so bili v srcu vsakemu pričujočemu.

Letošnjo pardelo repe je bilo bogato; naši kumetje so se troštali da bojo dobili nekaj denarja. Kaj se je

pa zgodilo? Targovci jo ne marajo, in repa nabrana v velikih kupah pri cesti kliče usmiljene na obupne kumete.

MAŠERA

TONINA Jelina (Suokova) je ušala infekcijo v parst na roki. Zaradi tega je šla v Čedajski špitaui (bol-nico). Zdravnik ji je prerjezu kožo na parstu in ukazu vsaki dan priti dol da ji parst pogleda. Za nesrečo sneg je zapadu vse poti in Tonina šelè tretji dan je mogla iti v Čedat kjer so jo vstavili in ji parst odrezali.

PROBLEM ŽENITVE

Po drugi svetovni vojski, nešteto problemov je prišlo na vrsto: med drugimi tudi ženitev. Naše deklinè že, v zgodnij mladosti, se odtrgajo od družine.

Želja po zaslušku jih pelje na vse strani sveta. V okoliščine službe dobivajo tudi stike z ljudmi ki lahko so Francosi, Zvicarji, Nemci, Ingleži in Južnaki iz dolenje Italje. Kaj se zgodi? Navadno to poznanje pride do poroke. In to se zgodi kjer naše deklinè mislijo da postanejo boli srečne kot njih matere, katere v revščini in z velikimi težavami prenašajo gospodinske dolžnosti. Domači pregovor pa pravi: «ne vse kar le lašči, je pravo zlato». Že polno takih zakonov je postalo nesrečnih. Eden od teh je ta: mož je umoril ženo, sina, in sam sebe; bil je iz dolenje Italje, žena iz Marsina, živeli so v Parigi.

Možitev naših deklin zunaj Benečije je napravilo drug problem. Fantje iz kumetuških družin naših vasi, ne morejo se poročiti, ne dobijo več

deklin. Res, naš kumet ni premožen, ni olikan, nima sladkih besed, pa je zanesliv, deloven in skrbno odgovoren za dolžnost do žene in do otrok; razdartih zakonov je le malo v Benečij.

SPOMINI LETA 1915

VOISKA 1915 je pobrala najparvo, mledenče, može, živino, in ko Austriske moči so udarle, čez našo Benečijo v furlansko planjavo, je prišla ura tudi za zvonove. Austriska oblast, za branenje svoje stare cesarske krone je stegnila roke na zvonove. Spominjam se kako zvonovi so bili zmetani iz naših turnov od Austriskik soudadov. Ta dan je bil najbolj žalosten v moji duhovnji. Vse žene so se zbrale h cerkvi in na vso moč so upile proti soudadom: «strela vas ubi, Bog vas štraf, zlodí vas nes, paku vas požgri. Nič ni pomagalo, zvonovi so bili odpeljani in z jokom in z zolzami ljudstvo se je vrnilo na dom.

GLAS RESNICE

BOLI LAHKO KAMEL bo šel skoze uho male igle, kakor bogati skoze nebeška vrata. Te Kristusove besede mi prihajajo v spomin po dolgi izskušnji mojega življenja ko ogledujem obličje naše ljube deželice Benečije. V preteklih časov, peščica ljudi je vedno gospodarila nad našim ljudstvom, pila je brez usmiljenja žuje in pot naših kumetov. Tista peščica je daržala v rokah civilno in aministrativno oblast po naših dolinah, in je spreminjovala svoj prebrisani obras v vseh časih. Pod Republiko Veneto je postala ostra Venezjanka, pod Austrijo sarova Austroungarska, pod Italjo borbena framašonska, pod

fašizmom čarna snoparica; v vseh slučajev je bila vedno na vrsti in širila svoj nesitni trebuh. Leti možje so bili kakor pajki, so rastegnili mrežo v glavnih vaseh naših dolinah, in pod močjo svojih trgovin in svojih administracijah držali pokorno naše revno ljudstvo.

ČAST IN SPOŠTOVANJE

Smo zvedeli da en naš delovec, ki hodi delat v fabriko na Manzano, malo dni od tod, je prišu na delo prepozno, okole pol ure. Gospodar ga je začeu zmerjati: «Dula sestu stat, brut sclâvat, che tu ses rivat in rirtart». «Kje si bju, gardi sclavat, ki si prišu prepozno na delo?».

Naš delovec, mlad pa moder, mirno odgovori: «Jaz nisam sclâf nobednega, in tudi vaš ne. Če sam prišu prepozno pol ure, nečem da mi jo plačate, pa zahtevam da me ne boste ofindiru in zaničavu. Jaz nisam sclâf, sem slovenec, in špot me ni. Sram na je vas, ki ne znate imeti spoštovanje do vsjih ljudi. Nimam potrebo vašega dela, kjer dela, danes, hvala Bogu, ga ne manjka».

In tako je zapusto fabriko in ušafu delo pod drugim gospodarjem. Se castitamo tako pametnemu našemu rojaku; posteno je nardiju. Ni večije reči na svetu ku čast.

Spoštujmo druge in zahtevajmo da tudi drugi bojo imeli spoštovanje do nas.

STRIC JAKOP PIŠE

Kdo sem jaz? Sem en stari benečan, tako star da ne vem še koliko let imam na hrbatu. Polno reči sem videu, polno reči sem slišu in polno jih preživeu. Sivo imam glavo in dolgo brado. Noge se mi že tresejjo,

in tudi roke, pa, hvala Bogu, pamet imam šelê čisto in umno, in beseda mi ne primanka. Všeč mi je spominjati se na stare, pretekle čase, ko življenje je bilo tako revno pa mirno; zadovoljen pa sem tudi za nove čase in za njegove lepe reči. Rad popijem glaš vina, pa ne pamet, in zapojem veselo pesem v družbi, pa tudi rad

pristopim v cerku in sv. sakramentam, ku pravi kristijan.

Malo sem hodu v šolo, kjer jo ni bilo kadar sem bju jaz majhen, pa polno reči sem se sam naučiju z dobro voljo in z «esperienzo». Bju sem po svetu, v Severni Ameriki in v Frančji, djelu v frabriki in doma na svojem gruntu. Zdaj sem «penzijan» pa s tisto malo penzijo od «Coltivatori Diretti». Oženjen nisam, zato sem stric, kjer, ko se biju mlad, naše čče niso marale fanta ki ni uoniju po hlevu in po gnoiju, in jaz tega nisem imeu, kjer sem moru iti po svetu trebuh za kruhom.

Ko sem se varnu domou, sem bju prestar in vse naše čeče so šle po sventu in se gledale omožiti se z forestimi ljudmi in s tistimi ki zdaj uonjajo po benzini.

Jmeu sem, za res povedati, pred očmi eno fajno čečo, Katino, pa ko sem šu v Ameriko, mi je le malo pisala in se je kar preca na me pozabila. Omožila se je z Zanetom Uoglarjevim. Pa pri sreči ki jo nisem uzeu za ženo, tudi če me je veliko srce bolelo ko sem zvedeu da se je omožila, kjer je ratala tako nepokojna in nervozna, da zaskakuje, kakor saršen, tudi zdaj ki je že tako stara, v ubogega Zaneta, ki trpi pri nji, kakor dusa v vicah.

Uprašali so me da naj povjem vsak krat, na listu, «Dom», kaj posebnega. Veselo sem prijeu vabilo, kjer nisem tako uoharan da ne bi podau drugim kar znam in kar vem. Upam se da tudi vi boste zadovoljeni prebirati moje besede. Če kajšna reč vam ne bo všč in se vam ne bo zdjela prava, oprostite mi, kjer sem star in stari človek se lahko pregreši. Če pa kaj dobrega povjem, sprimatega in ohranitega, kjer nič ne velja lepo učiti, če nobedan ne posluša.

In bodimo si prijatelji. Kdor najde prijatelja, najde največjo bogatijo v svojem življenju. Na svidenje!

Kaj pride reč bit ubuog siromak.

Miha je hodù h nam vsako večer ko smo začeli jest; in vsako večer je

jau: «Ali mi dasta, za dobroto, en glaš uadè, zato ki sem tako lačen da na vjem kam iti spat».

SNEŽI

*Sneži. Tiho padajo
na hrib in dolino
iz neba snežinke;
in vse pokriva
pod svojo belino.*

*Sneži. Tudi meni
smrtna bolečina
srce mi zakriva,
ko žalostno mislim
na ljubi beneški,
slovenski moj rod,
ki reven po svetu,
za kruh in pravico,
je vedno raztrešen
in tlačen povsod.*

*Sneži. Pa za večno
v snežni belini
naravno življenje
se čudno pripravlja
za novo pomlad!*

*Sneži. Srčno prosim
da vendar beneški
moj tlačen rod
v novo pomladno
svobodno življenje
naj se prebudi!*

****Treba je zgraditi nov svet. Utrditi avtentične vrednote človeka: svobodo misli, govora, tiska, šole, jezika; pravico do dela in zaposlitve; pravico do spoštovanja narodne manjšine kot izoblikovane in homogene skupnosti. Le ta pot je možna, da se rešijo problemi naših dolin, da se bo v srcih spet porodilo upanje. Preprečiti je treba, da bi v srcih zavladalo še hujše malodušje: malodušje tistega, ki že ne verjame več ničemur in se predaja nasilju ali pa neutolažnemu pričakovanju smrti, ki vedno odlaša.**

Izbral in uredil M. K.

**** Zadnji odstavek uvodnika ŽIVLJENJE ALI SMRT, ki je izšel v trojni številki pod konec lanskega leta. Tudi ta v italijanščini.**